

RAPPORT 2013:3

LJUSTERÖ KYRKA

Antikvarisk medverkan vid fönsterrestaurering i Ljusterö kyrka, Ljusterö socken, Österåkers kommun, Uppland.

Hedvig Bellberg

Ljusterö kyrka

Antikvarisk medverkan vid fönsterrestaurering i Ljusterö kyrka,
Ljusterö socken, Österåkers kommun, Uppland.

Rapport 2013:3

Hedvig Bellberg

Rapporten finns i PDF-format på adressen
www.stockholmslansmuseum.se

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum
Foto: Hedvig Bellberg
Omslagsbild: Kyrkan sedd från söder. LP_2013_00024.
Redaktionell bearbetning: Göran Werthwein
Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133
Nacka 2013

Innehåll

Administrativa uppgifter	6
Sammanfattning av utförda åtgärder	7
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	7
Materialval	8
Utförda åtgärder	8
Avvikelser från arbetshandlingar	10
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	10

Administrativa uppgifter

Objekt:	Ljusterö kyrka
Socken:	Ljusterö
Kommun:	Österåker
Landskap:	Uppland
Arbetshandlingar:	Uppsala Fönsterhantverk AB, Offert och arbetsbeskrivning 2011-05-23, Uppsala Fönsterhantverk AB, Materialval 2012-09-17
Länsstyrelsens beslut:	433-27624-2011
Byggherre/beställare:	Svenska kyrkan Ljusterö-Kulla församling
Entreprenör:	Uppsala Fönsterhantverk AB
Antikvarisk medverkan:	Stockholms läns museum genom Hedvig Bellberg
Byggnadstid:	Sommaren/hösten 2012
Antikvarisk slutbesiktning:	2012-11-28.
Vid slutbesiktningen närvarade:	Förste antikvarie Carl-Henrik Ankarberg, Länsstyrelsen i Stockholm, enheten för kulturmiljö, bebyggelseantikvarie Hedvig Bellberg, Stockholms läns museum, enheten för kulturmiljö och dokumentation, entreprenör Johan Lindblom, Uppsala Fönsterhantverk AB, beställare Anna Nedergård, Svenska kyrkan Ljusterö-Kulla församling

Sammanfattning av utförda åtgärder

Ljusterö kyrka har genomgått en fönsterrestaurering för samtliga fönstersnickerier och de franska luckorna i klocktornet.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Ljusterö kyrka ligger mitt på norra Ljusterö ovanför Kyrksjöns södra strand. Ljusterö kyrka fick sitt nuvarande utseende 1894 genom en ombyggnad av ett kapell från 1750-talet som tidigare fanns på platsen. För ombyggnaden stod stockholmsarkitekten Hjalmar Kumlien (1837-97). Kyrkan har utskjutande snickerier och ett nygotiskt formspråk, och var till att börja med mörkt färgsatt i ett polykromt måleri, gulmålad med bruna knutar, dörrar och foder. 1923 ändrades färgkoden och kyrkan fick sina vita monokroma fasader. Bland snickerierna märks strävpelare samt svarvade halvkolonner med snidade kapital, som inramar dörr- och fönsteröppningar. Korfönstren är spetsbågiga och vindfånget åt söder är försett med ett trepassformat, småspröjsat överljusfönster. Fönstren utgörs återstående av kryssspröjsade träbågar. Samtliga fönsteröppningar och de franska luckorna i klocktornet är målade i en grå nyans, som vid ifrågavarande restaurering behåller sin färg, vilken över tid har blekts, men nu återfår sin blydjupa gråa färgton. Kyrkans innerfönster är bevarade sedan byggnadstiden och har olivfärgade blyinfattade rutor i diagonalt mönster bildade av rätvinkliga romber. Sakristians fönster har ofärgade glas och mittpost. Det mittersta korfönstret, som levererades av glasfirman Neumann & Vogel år 1894, har en glasmålning som föreställer den leviterande Kristus, och i varje blyinfattad rätvinklig romb, grön respektive gul, är en jugendinspirerad lilja som liknar den heraldiska, franska liljan ingraverad i glaset. Ljusterö kyrka har med det nuvarande utseendet genomgått exteriöra ommålningar ett knappt tiotal gånger under 1900-talet, med början 1923 och senaste gången 1996.

Figur 1.
Detalj av mittkorfönstret med de
blyinfattade jugendromberna,
utvändigt mot öster.
LP_2013_00025. Foto H Bellberg

Figur 2.
Fönstren mot norr i långhuset, med en blekgrå kulör före restaurering, under urtagning av bågarna. LP_2013_00026. Foto H Bellberg

Materialval

Vid fönsterrestaureringsarbetena användes rå kallpressad linolja, Danalim linoljekitt och linoljefärg från Ottossons Färgmakeri, kulören NCS 5502-G.

Utförda åtgärder

Under restaureringen av Ljusterö kyrkas fönster urtogs fönstren i etapper och fraktades till Uppsala Fönsterhantverks verkstad, där de restaurerades. I de urtagna fönsterkarmarna isattes under genomförandetiden kulturglas av andrahandsortering med en något mjölkig yta, istället för att täcka fönsteröppningarna med skivor. Detta medförde att kyrkans yttre inte förvanskades under arbetsprocessen och kyrkan kunde vara i bruk.

I fönstren belägna mot norr byttes falskittet och bågarna målades, norrfönstren var i något bättre kondition än resterande fönster, där restaureringarna innebar mer arbete. Norrkorfönstrets innanfönster var i god kondition och behövdes inte skrapas trärent. I de kyrkfönster där glasrutor var trasiga, eller där glas gick sönder under restaureringen, isattes munblåst återanvänt fönsterglas. Detta gällde dock ett fåtal rutor.

Figur 3.
Fönstren ströks med grå linoljefärg vid ett besök i verkstaden på Uppsala Fönsterhantverk. LP_2013_00027. Foto H Bellberg

Figur 4.
Ett korffönster under skrapning
från färgrester och kittlagning
med linoljekitt, spruckna glasrutor
ersattes med munblåst gammalt
glas. LP_2013_00028. Foto H
Bellberg

Figur 5.
Johan Lindblom, Uppsala
Fönsterhantverk, studerade
arbetet. LP_2013_00029. Foto H
Bellberg

Arbetena utfördes genom att samtligt utvändigt falskitt demonterades från ytterbågarna på norrsidans fönster, totalt 16 fönster, samt på sakristians fönster och på korffönstren. De nedre hörnjärnen demonterades. All färg på fönsterutsidorna och kanterna borttogs och skrapning och slipning av fönsterinsidorna utfördes. Fönstrens fukthalt kontrollerades varpå torkning i de fall det krävdes utfördes. Blästring och rostskyddsbehandling av beslag gjordes och allt trä impregnerades med rå linolja, som har lång torktid. Tillpassning av bågarna i karmen utfördes och beslagen återmonterades.

Falskittning med linoljekitt och grundmålning med linoljefärg utfördes utanpå. Spackling och slipning, mellan- och grundstrykning med linoljefärg samt rengöring och putsning av rutorna utfördes slutligen.

För ytterbågarna på de övriga fasaderna samt för de franska luckorna i tornet krävdes urtagning av rutorna med kittlampa. Hörnjärnen demonterades.

Borttagning av all färg och profilerna utfördes. Fukthalten kontrollerades och torkning utfördes där det behövdes. I jalousiluckorna i tornet gjordes trälagningar i de uttjänta trälamellerna. Blästring och rostskyddsbehandling av beslag utfördes samt impregnering av allt trä med rå kallpressad linolja gjordes. Bågarna tillpassades i karmarna och beslagen monterades. Tryck- och falskittning med linoljekitt utfördes och grundmålning med linoljefärg samt spackling och slipning gjordes. Mellan- och slutstrykningen skedde med linoljefärg varpå rengöring och putsning av alla rutorna gjordes.

För karmarna genomfördes skrapning, slipning och tvättning och de ströks två gånger med linoljefärg. Detta gjordes även på ytan mellan ytter- och innerbågen.

Figur 6.
Fönstren mot norr i vapenhuset med en djupgrå kulör efter restaurering. LP_2013_00030. Foto H Bellberg

Avvikelser från arbetshandlingar

Inga avvikelser från arbetshandlingarna har noterats.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Ljusterö kyrkas fönster restaurerades hantverksskickligt och yrkesvant med för objektet relevanta metoder. Hänsyn togs till kyrkans kulturhistoriska värden och arbetet utfördes enligt upprättade handlingar och tillståndsbeslut.

Figur 7.
Mittkorfönstret med Kristusbilden
och bågarna restaurerade och
återplacerade. LP_2013_00031.
Foto H Bellberg

Figur 8.
Vid slutbesikningen snöade
det juligt, mittkorfönstret
restaurerat och återplacerat.
LP_2013_00032. Foto H Bellberg

Figur 9.
Ett restaurerat fönster
i närstudie, utvändigt.
LP_2013_00033. Foto H
Bellberg

Figur 10.
Ett restaurerat fönster
i närstudie, invändigt.
LP_2013_00034. Foto H
Bellberg